

VU Research Portal

Moedig uit onmacht: Techniek van de onmacht; fatalisme in politiek en technologie: Oratie dr. M.J.G. van Eeten (boekbespreking)

Boutellier, J.C.J.

published in

Tijdschrift voor Toezicht
2011

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Boutellier, J. C. J. (2011). Moedig uit onmacht: Techniek van de onmacht; fatalisme in politiek en technologie: Oratie dr. M.J.G. van Eeten (boekbespreking). *Tijdschrift voor Toezicht*, 2(1), 80-82.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

ORATIE

Moedig uit onmacht. Techniek van de onmacht; fatalisme in politiek en technologie

Oratie dr. M.J.G. van Eeten

J.C.J. Boutellier

‘Zo leuk is het allemaal niet’, dat besturen en politiek bedrijven. Dat gevoel bekruipt me in ieder geval als ik de vertegenwoordigers *live* of in de media zie worstelen met hun besluiten, beleidskeuzes en reacties op belangrijke gebeurtenissen. De politiek-bestuurlijke kaste is zo zichtbaar dat je regelmatig de zweetparels langs hun voorhoofd ziet druipen. Al hun handelen komt sterk uitvergroot en vele malen herhaald onder de aandacht van het publiek – vooral als het lekker nieuws is. Dat leidt tot angst om het verkeerde te doen, machteloosheid uit te stralen en fatalistisch over te komen. En de media weten daar steeds weer doorheen te prikken, opgejaagd door de super vuur-aan-de-schenen-leggers van Powned. En zo zien we steeds meer strijd tussen nietszeggers en blootleggers. Onmacht is *fun*.

Michel van Eeten, hoogleraar bestuurskunde en tevens decaan van de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur, koos onmacht als onderwerp voor zijn oratie. Hij constateert een taboe op fatalisme (of onmacht – hij gebruikt de termen ongedefinieerd door elkaar) en stelt daar drie vragen bij: waar komt dat taboe vandaan, hoe wordt onmacht verkocht als het niet anders kan, en hoe kun je onmacht wel aan de man brengen? In een prettig geschreven, maar niet al te diepgravend verhaal geeft Van Eeten uiteindelijk een doeltreffend antwoord: verkoop onmacht als moed. Ik loop zijn redenering losjes langs.

Het taboe op fatalisme is volgens Van Eeten verankerd in de connotatie van onverschilligheid. Bij tragische gebeurtenissen of potentieel leed is engagement de norm. In een risicomaatschappij (een woord dat Van Eeten overigens niet gebruikt) neemt politiek de vorm aan van ‘publieke catastrofevermijdingsethiek’. Dat begrip is van de Duitse filosoof Safranski. Het verwijst naar het idee van politici dat er hoe dan ook iets moet gebeuren, zelfs als het niets uithaalt of zelfs averechtse effecten heeft. Van Eeten wijst onder andere op een onderzoek waarin de toename van het autoverkeer na 9/11 (vanwege de veiligheidsmaatregelen op de luchthavens) tot 1.000 extra verkeersdoden leidde. Politici, media en publiek zien interventies als intrinsiek goed. Maar in feite is het getoonde engagement de weg van de minste weerstand. Het tonen van onverschilligheid – een derde ongedefinieerde term – kost veel meer moeite.

Hoe werkt dat dan in de praktijk uit, vraagt Van Eeten zich vervolgens af. Hij behandelt de communicatie rond het kraken van pinpassen en van de ov-chipkaart en concludeert: ‘hoe nadrukkelijker men de risico’s bagatelliseert, hoe luider

de boodschap klinkt: u draagt de risico's, niet wij'. Dat deze boodschap faalt, mag duidelijk zijn. Men voelt zich opgezadeld met een niet zelf verkozen risico. Het is in de termen van Van Eeten 'fatalisme op andermans rekening' (p. 17). Hij meent dat dit eenvoudig is te voorkomen door gelijk duidelijk te maken dat schade wordt overgenomen. Vreemd genoeg maakt hij daarbij geen onderscheid tussen beide vormen van fraude: die met pinpassen treft burgers direct, die met OV-chipkaarten slechts indirect of is zelfs in het voordeel van mogelijk grote groepen fraudeurende burgers.

Hoe dat ook zij, de creditcardmaatschappijen doen het volgens Van Eeten handiger. Die communiceren dat ze direct de schade vergoeden en koersen liever op meer gebruik van de creditcard dan op een begrenzing van mogelijk gebruik door beveiligingsmaatregelen. Door toenemend gebruik neemt de fraude relatief af. De economische waarde van fatalisme, noemt Van Eeten dat. Rest de vraag of de onmacht anders te verkopen is. Van Eeten stelt hier – op basis van de opgebouwde argumentatie – dat in plaats van fatalisme de eigen verantwoordelijkheid dient te worden benadrukt. Niet alleen die van de cliënt of de burger, maar ook die van de betrokken bedrijven, bestuurder of politicus.

Mensen wantrouwen niet ten onrechte uitspraken van personen die niet zelf de risico's dragen. Als Shell CO₂ onder de grond wil opslaan, stel dat bedrijf dan ook verantwoordelijk voor de schade. Of laat weten hoeveel werknemers er wonen. Deel de risico's, desnoods symbolisch. Of verbind de onmacht aan een emotioneel aansprekend principe. Van Eeten wijst erop dat de gevoelens van burgers ambivalent zijn. Ze begrijpen dondersgoed dat risico's nooit helemaal zijn uit te sluiten. Sterker nog, zij calculeren hun eigen risico en ergeren zich misschien aan het 'absurdistisch theater' op de luchthavens. In plaats van deze ambivalentie te benutten, appelleren de meeste politieke boodschappen vooral aan de angst van burgers en beloven ze bescherming, maar dan wel weer onder voorbehoud.

Dan ziet Van Eeten liever McCain, die in 2004 uitriep: 'Fly on the damn plane! Calculate the odds of being harmed by a terrorist!' Deze vorm van onverstoortbaarheid wijst op een andere omgang met onmacht. Hier is geen sprake van machteloosheid, maar van soevereiniteit, van de wil tot handelen, van moed. Op deze manier lossen fatalisme, onmacht of onverschilligheid in een krachtige tegen-emotie. 'En zo wordt onmacht getransformeerd tot macht', aldus Van Eeten. Macht wordt 'mogelijk door de acceptatie van dat wat onafwendbaar is' (p. 27). En zo hebben we via een vorm van bestuurskundige *spin doctoring* onmacht geherdefinieerd als een vorm van moed. Ik vind het een elegante redenering, maar het is jammer dat het verhaal dan afgelopen is.

Van Eeten schreef een interessante oratie over een van de kernvragen van deze tijd: de onmacht van autoriteiten in een mediademocratie, die in het teken staat van catastrofepreventie, -bestrijding of -nazorg. Van Eeten bekommert zich helaas niet om de vraag waarom dat zo is. Hij houdt zich ook niet bezig met de vraag welk bestuursmodellen hier op de achtergrond een rol spelen. Besturen in een gecompliceerde netwerksamenleving is niet meer wat het geweest is. In dat

verband is het boek van Maarten Haier¹ constructief. Deze laat ook zien dat besturen te maken heeft met gezagsvoller betekenisverlening. Daarbij moet het midden worden gezocht tussen een klassieke bestuursstijl (waar de media politici op aanspreken) en een vorm van netwerkbesturen (die veel realistischer is).

De titel van de oratie *Techniek van de onmacht* suggereert meer dan Van Eeten weet waar te maken. De onmacht van bestuurders onderhoudt geen een-op-een-relatie met risico's, maar verwijst ook naar nieuwe vormen en mogelijkheden van besturen in de netwerkmaatschappij. Dan ligt het ook minder voor de hand om te blijven spreken van fatalisme, een term die Van Eeten verbindt aan zijn strategie, maar die in feite verwijst naar de veranderde keuze-architectuur van bestuur en gezag. Daarbij is het zonder meer behulpzaam om een begrip als moed te introduceren, waar het gaat om het aangaan van risico's. Dat geldt voor politici, bestuurders en voor burgers. Het zou mooi zijn als de slotzinnen van de oratie de aankondiging inhouden van een breed bestuurskundig onderzoeksprogramma naar gezagsvolle betekenisverlening rond risico's in politiek en technologie en naar het nieuwe verdelingsvraagstuk tussen politiek, bestuur en burgers dat daarbij behoort.

1 M. Hajer, *Authoritative governance; Policy making in the age of mediatization*, Oxford University Press 2009.